

אדם יכול לעמוד על עיקרם, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלו על דברי חכמים. מלבד הא דאיתא במסכת שבת סוף פרק במה אשה: מי שנתחב לו עצם בגרונו מביא מאותו המין, רצה לומר: מאותו מין עצם, ויניח לו על קדקדו ויאמר הכי חד חד נחית וכו', והלחש הזה ברוב ומנוסה הוא, לכן אותו לבד התירו ולא שום אחד יותר'. (ספר מהרי"ל – בלקוטים שבסוף הספר. מובא בחדושי רעק"א כאן).

וכן הביא המהרש"ל (ים של שלמה – חולין פרק ח, יב): 'חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד כדי שלא להוציא לעז על החכמים הקדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות, וכל שכן בזמנים שהדורות פוחתים והולכים...'.
ראה מקורות ופרטים נוספים ב'מגדים חדשים' כאן.

דף טז

'כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי' — שלא אסרה תורה משום דרכי האמורי אלא אותם מעשי תוהו שלהם, שאין בהם תועלת, אבל דבר שהוא מועיל מצד הטבע, ובדברים של טעם — לא נאסר. (רא"ה; ר"ן. וכיו"ב כתב הר"ן בע"ז יא, שלא נאסר משום דרכי האמורי אלא דברי הבל ובטלה, ולא דברים של טעם. וע"ע במובא ביוסף דעת שם. וע"ע במצוין בסנהדרין סה:).

ומדברי רש"י דייקן הראשונים (ע' ר"ן ורשב"א בחולין עז) שאין מותר אלא כשניכר שיש בו משום רפואה. והקשו על כך, הלא התירו אף בשן של שועל ומסמר מן הצלוב, אעפ"י שאין רפואתם ניכרת.

יתר על כן, הרשב"א בתשובה הרחיב את ההתר בשימוש במעשים שאינם מועילים באופן טבעי, וזו לשונו:

'אי משום דרכי האמורי — האמת כמו שאמרת, שכל שיש בו משום רפואה וידוע לרופאים שהוא כן, אין בו משום דרכי האמורי. ויתר מזה נראה, שכל שלא נאסר בגמרא (בסוגיותנו) באותן המנויין בדרכי האמורי, אין לנו לאסורן, לפי שאין הסגולות נודעות לנו ואין לנו לדון עליהם מדרכי הטבע המפורסמים, שהרי יש סגולות שלא נודע עיקרן לכל בעלי הטבע, כקמיע של עיקרין וקרירת האבן הירוקה הנקראת אשטופאסי. גם בעשבין גם בלחשין שהתירו חכמים, כמו שאמרנו בכמה מקומות 'לימא הכי ולימא הכי', ואין לך רחוק מן הטבע מלחש 'שברירי ברירי...'. (בפסחים קיב.) ואף על פי כן התירו חכמים בהדיא... ושמעתי כי גם מורי הרב רבי משה בן נחמן ז"ל היה עושה אותה צורת אריה לאותו חולי כמו שאמרת, ולא חשש לכלום'. (וכן צידד בזה בחדושי בסוגיותנו).

ושב הרשב"א והאריך מאד בכל הענין בתשובה נוספת (תיג), ושם הביא דעת החולקים ואומרים שכל דבר שאין תועלתו ידועה מבחינה טבעית — יש לאסרו מחשש דרכי האמורי.

אכן מסתבר שגם לשיטה זו, דבר המקובל וידוע על סמך הנסיון שהוא מועיל לרפא, אף על פי שאין מוצאים לו הסבר הגיוני וטבעי — מותר. (וכן כתב הרמב"ם בספר המורה ח"ג לו.) וע' ברשב"א שם שהעיר על דבריו מכמה צדדים. וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח שא, כז), שכל דבר המועיל לרפואה, הן אם ידוע לו טעם טבעי, הן אם ידוע שהוא מועיל על ידי נסיון, ללא הסבר הגיוני — אין לאסור, כפי שמצינו רבות בגמרא. ובארו הפוסקים, שגם זה בכלל 'רפואתו ניכרת', כיון שמקובל לעשות כן לרפואה.

ולפי זה מיושבים דברי רש"י כאן, כי גם השימוש בשן של שועל היה מקובל וידוע כרפואה (וכדברי הרמב"ם במורה-הנבוכים שם, זו לשונו: 'וכל מה שדומה לזה, ממה שלא יגזרוהו ההיקש הטבעי — אסור לעשותו משום דרכי האמורי, וכן אמרו בשליא של מוקדשין תקבר, אמרו: אין תולין אותה באילן ואין קוברין אותה בפרשת דרכים מפני דרכי האמורי. ואל יקשה עליך מה שהתירו מהם במסמר הצלוב ושן השועל — כי הדברים ההם בזמן ההוא היו חושבים בהן שהוציא אותם הנסיון והיו משום רפואה').

נמצא לפי זה, שמחלוקת הראשונים היא אודות שימוש במעשים שאין תועלתם ידועה וגם אין להם הסבר טבעי אצל הרופאים. וכן הביא הר"ן (כאן) שנחלקו הרשב"א ורבנו יונה בדבר קמיעות ולחשים שאין ידוע שהם מרפאים, שלהרשב"א מותר, כיון שניכר שעושים כן לרפואה ושמא הם מועילים, ואילו רבנו יונה חשש בכל קמיע שאינו מן המומחה משום דרכי האמורי. (והובאו שתי הדעות בשו"ע שם, ע"ש ובבהגר"א ובמשנ"ב. וע"ע שו"ת חות יאיר — רלד).

(יש מקשים הלכתא אהלכתא; הרמב"ם ושאר פוסקים כתבו שהלכה כרבי מאיר שיוצאים בשן שועל וכדו', ואילו בפירוש המשנה (ביומא פג.) לענין אדם שנשכו כלב שוטה, הסביר הרמב"ם את טעמם של חכמים האוסרים להאכיל מחצר כבד שלו, [והלכה כמותם], לפי שהיא רפואה שאינה טבעית אלא סגולית, ולא התירו איסורים כדי לרפאות ברפואות כאלו, לפי שענינם חלוש, לא יחייבם ההגיון והסברה, ונסיונם רחוק. (ע' במובא ב'מאור ישראל' כאן).

ונראה שכאן שונה, כי גם אם לאמיתו של דבר אין ממש ברפואות אלו, אך כיון שאנשים היו נוהגים לצאת בהם בסברם שיש בהם ממש, שוב נחשב כ'תכשיט' וצורך הגוף, כי אין הדבר תלוי בתועלת האמתית של החפץ אלא בהתייחסות בני אדם אליו. [וכן משמע בדברי הריטב"א לעיל (סא, ומועתק שם). וקצת ראייה, מכך שהותרה נשיאת אבן תקומה לאשה שאין ידוע כלל שהיא מעוברת ומעולם לא הפילה, והרי ודאי אין לה כל סיבה לחוש להפלה]. וגם יתכן ובמקרים רבים הועילו דברים אלו רק בגלל סמיכתם של המשתמשים בהם, כידוע. וע' גם במאירי).

'הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי והתניא... אלא סוקרו בסיקרא מאי רפואה

קעביד?' — לכאורה היה נראה שאין הבדל בין רפואה לאדם או רפואה לחיה או לעץ, אלא עיקר החילוק הוא בין דבר המועיל באופן מקובל וידוע, שמוותר לעשותו הן לצורך רפואת אדם הן לשאר צרכים, כי בעשייתו אינו הולך בדרכי האמורי, אלא ניכר לכל שעושה לתועלת הדבר שהוא צריך לו, ובין דבר סגולי שאינו מוחשי וניכר, שאסור אף לצורך רפואת אדם.

וקבורת שלית בהמה בפרשת דרכים (המבואר בחולין עז שאסור לעשות כן) — לא היה דבר המוכח עפ"י הנסיון שהוא מועיל, והרי זה כמעשה ניחוש.

וכן נראה שנקט המהרי"ק (פח), שהביא מכאן ראייה לכל דבר שעושים כן לצורך טעם וענין מסוים, אין בו משום הליכה בחקותיהם.

ואולם בתשובה המיוחסת להרא"ש (בתשובות נוספות מכת"י, שבסוף שו"ת הרא"ש, כ) מובא שמוותר לקבור שלית אשה בפרשת דרכים, כי כל שיש בו רפואה, שלא תהא מפלת, אין בו משום דרכי האמורי — משמע מזה שדבר שאין לו הסבר טבעי, אינו מותר אלא לרפואת אדם. וכן מפורש בפסקי רי"ד ובשלטי הגבורים כאן.

ומסתבר שבדבר המועיל על סמך הנסיון, הגם שהוא סגולי ואין לו הסבר טבעי — מותר בין לרפואת אדם בין לשאר צרכים. ודבריהם אמורים בקבורת שליא וכיו"ב, שדומה כמעשה ניחוש והבל, ובוהו התירו רק לשם רפואת האדם. (ואפילו כישוף ממש, יש שהתירו לצורך רפואה — ע' בספר החינוך סב, ובמצוין ביוס"ד סנהדרין סה:).

על הביטוי 'דרכי האמורי' [והלא הכתוב ובחקתיהם לא תלכו מדבר במעשה ארץ מצרים וארץ כנען, ומדוע נקטו 'אמורי?'] — יש מי שכתב, לפי שהמקום הראשון בתורה בו נאסר על ישראל

לחקות את מנהגי האלילות הוא הכתוב בספר שמות (כג, כד): **ולא תעשה כמעשיהם, ולפני כן הוזכרו עמי כנען ובראשם האמורי. ואכן רש"י בחולין (עז).** כתב 'דרכי האמורי — ניהוש, וכתוב 'ולא תעשה כמעשיהם' — נראה שבדוקא נקט פסוק זה, כי בכך מתפרש מקור הביטוי 'דרכי האמורי' כאמור. ויש להוסיף עוד את הנאמר בתוספתא (שבת ז, כג): 'אין לך בכל העממין קשה יותר מן האמורי...'. (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם 'עמ' כב)

(ע"ב) 'חמרא וחיי לפום רבנן, חיי וחמרא לפום (רבנן ולפום. ר' דקדוקי סופרים) תלמידיהון' —
 ע' בבאורי אגדות 'נחלת יעקב' לגאון מליסא. — לחכמים, אפשר להקדים ולברכם ב'לחיים'
 ואח"כ לברך על היין, אך לא לתלמידים ולשאר כל אדם. כנראה גרסתו הפוכה מזו שלפנינו; —
 'מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו' לר"ר מרגליות (ב). — מגיל ארבעים ואילך, השתיה עיקר, והיין חביב
 מהפת (— 'חיי') לברך עליו תחילה. ואילו עד ארבעים, מברך על הפת תחילה).
 (עוד על מנהג אמירת 'לחיים' — ע' במובא בסנהדרין מג).

דף סח

ולבר קפרא דתני כלל גדול במעשר, מאי אבות ומאי תולדות איכא...' — יכול היה לתרץ לבר
 קפרא כתירוץ הראשון, שלכך שנה 'כלל גדול', משום כלל אחר השנוי עמו. אלא שנוח לגמרא
 לפרש טעם אחד לתנא דמתניתין ולבר קפרא. ועוד יש לומר שבר קפרא לא שנה 'עוד כלל אחר'
 בתוספתא שלו. (עפ"י רשב"א ועוד).

'גדול עונשו של שבת יותר משל שביעית דאילו שבת איתא בין בתלוש בין במחובר ואילו
שביעית בתלוש ליתא במחובר איתא, וגדול עונשה של שביעית יותר מן המעשר...' — מדברי
 הרמב"ם (בפרוש המשנה) נראה שמפרש: גדול עונשה של שבת, שהוא בסקילה החמורה, משביעית.
 ועוד חומרה נוספת — שאיסורי שבת בין בתלוש בין במחובר משא"כ בשביעית. וכמו כן גדול עונשה
 של שביעית ממעשר, כמו שאמרו (קדושין כ ועוד) שמוכר מטלטליו וביתו וכו'. וגדול עונש המעשר
 מפאה, שהרי האוכל טבל עונשו במיתה. (עפ"י מהרש"א. וע"ע פני יהושע).

'ואילו מעשר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתא' — פירוש, דבר שאינו ראוי לאכילת אדם
 אלא לאכילת בהמה, פטור מן המעשר. אבל דבר הראוי לאדם, גם אם עיקרו לבהמה, כגון כרשינים
 — חייב. [ופירות תרומה שעיקרם נועדו למאכל אדם — אסור ליתנם לבהמה]. (עפ"י תוס' יבמות סו:
 ד"ה כרשיני; ר"ש תרומות יא, ט).

'דאילו מעשר איתא בתאנה וירק ואילו פיהא ליתא בתאנה וירק... ולקיטתו כאחת — למעוטי
תאנה, ומכניסו לקיום — למעוטי ירק' — דעת רבנו תם ור"ש בעלי התוספות (בתוס' כאן, בפסחים
 נו: בראש השנה יב. ובגדה נ. פאה א, ד. וכן כתב הרשב"א כאן), שאין חיוב פיהא מן התורה אלא בדגן תירוש
 ויצהר, כי סתם 'קציר' שנאמר בפאה היינו תבואה. וכן נאמר בה כי תחבט זיתך וכי תבער כרמך.
 וחכמים תקנו בשאר פירות שלקיטתם כאחת, אבל באלו שאין לקיטתם כאחת ואין מכניסם לקיום
 — לא תקנו, שאין באלו ריוח לעניים.

ולענין כניסה לעזרה — אנפלאות של בגד אינם בכלל 'מנעל' ואין נכנסים בהם לטיט, הלכך מותר להכנס בהם לעזרה (עפ"י רש"י יבמות קב:). ובמנחת חינוך (רנהד) כתב שנראה קצת מסוגיתנו שכל שאינו 'מנעל' לענין חליצה, כשר לכניסה בעזרה, כגון שאינו של עור.

ו. כוורת של קש (אינה ככוורות רגילות העשויות מקנים או מעץ) ושפופרת של קנים — רבי עקיבא מטמא בטומאת מת וכדו', (אפשר שכלי קש טמא מן התורה, ככלי עץ. ואפשר שאינו טמא אלא מדרבנן. תוס'. וברמב"ם משמע שכלי קש הרי הם ככלי עץ מהתורה. מצפה איתן). ורבי יוחנן בן נורי מטהר (לפי שאין הכוורת כפי הרגילות, או מפני שאינה בת קיימא. עפ"י תוס').

ז. עגלה של קטן (העשויה לשחק בה. ופעמים שהקטן יושב עליה. עפ"י רש"י. והתוס' פרשו שהיא עשויה לקטן להתלמד להלך, והוא נשען עליה) — טמאה מדרס.

ח. מקל של זקנים — טהור מכלום. (מטומאת מת וכדו' טהור, לפי שהוא מפשוטי כלי עץ. וממדרס טהור לפי שאינו מיועד לסמיכת כל הגוף אלא לסייע בהליכה).
אין יוצאים במקל בשבת, אלא למי שאי אפשר לו לילך בשום אופן ללא מקל, שהרי הוא לו כמנעל, אבל אדם שהולך בביתו בלא מקלות אלא שבחוף הוא נעזר במקל להבטיח פסיעותיו — אסור (רא"ש ושאר פוסקים).

דפים סו — סז

צג. א. אלו דברים נוספים מנו חכמים שמותר לצאת בהם בשבת?

ב. אלו מיני רפואות ותיקוני הגוף מותר לעשותם בשבת?

א. הבנים יוצאים בקשרים (— מיני רפואה וסגולה; קישורי פואה (אדא מרי בשם רב יהודה), או קשר מסוים לבן שיש לו געגועים על אביו), ובני מלכים בזוגים (= פעמונים). וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהווה. והעמיד רבי אושעיא כרבי שמעון שאמר כל ישראל בני מלכים הם, הלכך מותר לצאת לכל אדם בזוגים, גם לעניים. ורבי העמיד בארוג בכסותו, אבל בלא זה — אסור.

וכן פסק הרי"ף. ואף בבני מלכים אין התר אלא בארוג. עפ"י שפת אמת ורא"מ הורביץ.

אין התר אלא בתלויים בשלשלת, שאין חשש שמא ייפסקו. וריב"א פרש על פי הירושלמי,

שלא התירו כאן אלא לקטנים, אבל לגדולים אסור, שמא ייפסק ויביאנו בידיו (עפ"י תוס').

יוצאים באבן תקומה (— לנשים, שלא תפלגה) בשבת. משום רבי מאיר אמרו: אף במשקל אבן תקומה.

[והוא שנמצא החפץ מכוון במשקלו מאליו לאותה אבן, ולא כיוונוהו בידים]. וגם אשה שלא הפילה

מעולם, ואפילו אין ידוע שהיא עתה מעוברת, מותרת לישאנה כדי שאם תתעבר לא תפיל. משקל

דמשקל — נסתפק אביי (ברי"ף: רב אשי) אם מותר, ועלה ב'תיקו'.

א. הלכה כרבי מאיר. רי"ף.

ב. שנינו בתוספתא (ומובאת ברי"ף): יוצאים במוך ובספוג שעל גבי המכה ובלבד שלא יכרוך

עליהם חוט או משיחה; יוצאים בקליפת השום ובקליפת הבצל שעל גבי המכה, ואם נפל

— לא יחזיר; יוצאים באגד שעל גבי המכה, וקושרו ומתירו בשבת; יוצאים באספלנית ובמלוגמא וברטיה שעל גבי המכה, ואם נפל לא יחזיר.

ואם קושר את התחבושת בדבר שאין לו כל חשיבות, שזורקים אותו בגמר השימוש — הריהו בטל לתחבושת ומותר לצאת בו, כל שנועד להדק את התחבושת, ולא כדי להוציאו. אין יוצאים בתחבושת שאינה ניתנת לצורך הגוף אלא רק כדי לשמור על נקיון הבגדים (עפ"י פוסקים).

נחלקו תנאים האם מותר לצאת בביצת חרגול, שן שועל ומסמר מן הצלוב (לרפואת חלאים שונים), או אסור הדבר אף בחול, משום 'דרכי האמורי'.

[אביי ורבא אמרו שניהם: כל דבר שיש בו משום רפואה — אין בו משום דרכי האמורי. ומנו בגמרא רשימת דברים האסורים משום דרכי האמורי.

יש מן הראשונים שכתבו שכל דבר שעושים אותו לרפואה ואינו נכלל ברשימה זו — אין בו משום דרכי האמורי, הגם שאין רפואתו ודאית וטבעית. ויש אסורים בכל דבר שאין רפואתו בדוקה ומנוסה, כגון קמיע שאינו מן המומחה.

ב. תליית קישורים וקמיעות הנחשבים כמסוגלים למיני חלאים שונים — מותרת בשבת. וכן כפיית כוס חמה על הטבור, לאדם החש במעיו — מותרת. וכן מותר לסוך שמן ומלח בשבת, להשכת שיכרות. וכן מותר לעשות 'עניבת חנק' לקיבוע הצואר וכדו', וללפף התינוק כדי ליישב אבריו ולקבעם שלא יישמטו — כל אלו אינם בכלל 'רפואות' שגזרו עליהם משום שחיקת סממנים. (ולפי שהאדם מצטער התיירו לעשותם ולא חששו משום 'עובדין דחול'. עפ"י פוסקים).

פרק שביעי; דף סח

צד. מה דין השגגות דלהלן לענין חיוב קרבן חטאת?

א. אדם שמעולם לא ידע עיקר שבת, כגון תינוק שנשבה לבין הנכרים.

ב. היה יודע עיקר שבת ושכחה.

ג. יודע עיקר שבת ואינו יודע בשעת עשיית המלאכה שהוא שבת.

ד. יודע שהוא שבת ואינו יודע שהמלאכה אסורות.

א. אדם שלא ידע עיקר שבת מעודו, כגון תינוק שנשבה בין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה — לדעת רבי עקיבא, לכשיוודע לו מביא חטאת אחת על הכל, [ששגגה אחת היא לו. וכן חייב קרבן אחד על כל כרת שבתורה, על הדם אחד, על החלב אחד (ואפילו תמחויים מחולקים. תוס' וכדו')]. וכן נקטו רב ושמואל. ואילו לדעת מונבז, פטור מכלום. (שוגג כמזיד, מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג אינו חייב אלא אם היתה לו ידיעה). וכן סוברים רבי יוחנן וריש לקיש.

רש"י נתן טעם, לפי שאומר מותר אנוס הוא. והתוס' חלקו וכתבו שגזרת הכתוב היא.

הרמב"ם (שגגות ב,ו) פסק תינוק שנשבה בין הנכרים חייב קרבן.